

Отримано: 28 лютого 2026 р.

Прорецензовано: 18 березня 2026 р.

Прийнято до друку: 23 березня 2026 р.

Email: knishenko@meta.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0803-2774>

Email: allasm1@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1999-3068>DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-29\(97\)-75-78](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-29(97)-75-78)Книшенко Н. П., Смутьська А. В. Адаптація іншомовних термінів у професійній мові інфраструктурних спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2026. Вип. 29(97). С. 75–78.

УДК: 811.161.2.'373.46;625

Книшенко Наталія Петрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
Смутьська Алла Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

АДАПТАЦІЯ ІНШОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ МОВІ ІНФРАСТРУКТУРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У сучасних умовах розвитку української мови як важливого чинника державності, національної ідентичності та професійної комунікації особливої актуальності набувають процеси адаптації іншомовної термінології у професійній мові інфраструктурних спеціальностей.

Дорожнє будівництво, особливо в умовах війни, є стратегічно важливою галуззю економіки та інфраструктури України, оскільки забезпечує мобільність, логістику та національну стійкість. На сучасному етапі термінологічний словник дорожньо-будівельної галузі значно збагачується іноземними запозиченнями. Французькі, німецькі, англійські та слов'янські терміни, що потрапляли до української мови протягом XVIII–XXI століть, стали невід'ємною частиною професійного дискурсу. Ці лексичні одиниці інтегруються в національну терміносистему через фонетичну, морфологічну та семантичну адаптацію, що забезпечує їх функціональну сумісність із нормами української мови.

У статті здійснено опис терміносистеми дорожнього будівництва з позицій походження термінів, їх словотвірних моделей, структурних особливостей та способів інтеграції запозичень у науково-технічну лексику. Особливу увагу приділено взаємодії між рідними та запозиченими елементами та продуктивності словотвірних моделей. Аналіз показує, що іноземні терміни формують як історично усталений, так і сучасний шар української дорожньо-будівельної термінології, сприяючи системності, внутрішній узгодженості, продуктивності та стабільності терміносистеми.

Результати дослідження можуть слугувати теоретичною основою для подальших термінологічних досліджень та практичним підґрунтям для розробки лінгвістичних рекомендацій щодо стандартизації, кодифікації та нормалізації термінології у сфері дорожнього будівництва.

Ключові слова: ДБ – дорожнє будівництво; ТГ – тематична група; ТС – термінологічна система; УДБТ – українська дорожньо-будівельна термінологія; запозичення; іноземна термінологія.

Nataliia knyshenko,
Ph.D. in Philology, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian Studies,
Kharkiv National Automobile and Highway University
Alla Smulska,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines,
V. N. Karazin Kharkiv National University

ADAPTATION OF FOREIGN TERMS IN THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF INFRASTRUCTURE SPECIALTIES

In the contemporary context of the development of the Ukrainian language as a key factor of statehood, national identity, and professional communication, the processes of adapting foreign terminology in the professional language of infrastructure specialties have gained particular relevance. The road construction sector, especially under wartime conditions, remains a strategically important field for Ukraine's economy and infrastructure, as it ensures mobility, logistics, and national resilience. At the current stage, the terminological lexicon of road construction has been significantly enriched by foreign borrowings. French, German, English, and Slavic terms that entered the Ukrainian language from the 18th to the 21st centuries have become an integral part of professional discourse. These lexical units are incorporated into the national terminological system through phonetic, morphological, and semantic adaptation, which ensures their functional compatibility with Ukrainian linguistic norms.

This study provides a detailed description of the road construction terminological system, considering the origin of terms, word-formation patterns, structural features, and methods of integrating borrowings into scientific and technical vocabulary. Particular attention is given to the interaction between native and borrowed elements and the productivity of word-formation models. The analysis demonstrates that foreign terms constitute both historically established and contemporary layers of Ukrainian road construction terminology, contributing to the systematization, internal consistency, productivity, and stability of the terminological system. The results of the research may serve as a theoretical basis for further terminological studies and provide practical guidance for developing linguistic recommendations regarding the standardization, codification, and normalization of terminology in the field of road construction, as well as for other infrastructure-related professional domains.

Keywords: RC – road construction; TG – thematic group; TS – terminological system; URCT – Ukrainian road construction terminology; borrowings; foreign terminology.

В умовах сучасного розвитку української державності та економіки роль української мови як засобу науково-технічного спілкування набуває особливої ваги. Відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» українська мова є обов'язковою для використання в діяльності органів державної влади та в інших публічних сферах, що створює підґрунтя для унормування професійної термінології, зокрема дорожньо-будівельної.

Науково-технічна термінологія в Україні досліджувалася в працях Л. Є. Азарової, Л. Г. Боярової, С. З. Булик-Верхоли, М. Д. Гінзбурга, І. М. Кочан, О. М. Кримець, Н.В. Нікуліної, Т. І. Панько, О. В. Колган, Н. І. Овчаренко, Л. Д. Малевич, В. С. Марченка та інших. Попри значну кількість досліджень, актуальним залишається питання систематизації запозиченого шару дорожньо-будівельної термінології та аналізу його словотвірної інтеграції.

Метою дослідження є систематизація української дорожньо-будівельної термінології з акцентом на історичні шляхи запозичень і дериваційні процеси її формування. Об'єктом дослідження є терміни дорожньо-будівельної галузі, а предметом – лексико-семантичні та словотвірні процеси, що вплинули на їхнє становлення. Для реалізації мети необхідно визначити історичні джерела запозичень у межах досліджуваної терміносистеми та проаналізувати фонетичну, морфологічну й семантичну адаптацію іншомовних лексем.

Зasadничим для роботи став загальнонауковий діалектичний метод, описовий – для відбиття результатів дослідження термінів дорожньо-будівельної галузі; історичний – для вивчення історії становлення й розвитку УДБТ та історії її дослідження; компонентного аналізу – для визначення семантичної специфіки термінів і їх поняттєвого обсягу.

Формування дорожньо-будівельної термінології безпосередньо пов'язане з інституційним становленням інженерної справи в Європі та розвитком нормативного регулювання шляхового будівництва. У XVIII–XIX століттях провідними центрами системного розвитку транспортної інфраструктури стали Франція та Німеччина, де відбулося не лише технічне вдосконалення доріг, а й кодифікація поняттєвого апарату, що згодом набув міжнародного поширення. Саме в цих країнах було закладено підвалини стандартизованої інженерної лексики, яка стала джерелом формування терміносистем багатьох європейських мов, зокрема й української.

Визначальною подією для французької інженерної традиції стало створення 1716 року *Corps des Ponts et Chaussées*, що об'єднав фахівців із мостобудування та шляхового господарства, а з 1747 року отримав власну освітню базу – *École nationale des ponts et chaussées*. У межах цієї інституції відбувалася систематизація інженерних знань, вироблявся професійний дискурс і закріплювалися стандартизовані терміни на позначення конструктивних елементів доріг, матеріалів і технологічних процесів. У XIX столітті розвиток дорожнього законодавства Франції супроводжувався ухваленням нормативних актів, зокрема закону про класифікацію доріг 1811 року (*Loi du 16 septembre 1807 sur les routes*, реалізація в 1811 р.), який закріпив поділ на імперські, департаментські та комунальні шляхи, а також *Reglement general sur les ponts et chaussées* (1833), що унормовував технічні вимоги до будівництва й експлуатації доріг і мостів. Адміністративні циркуляри Міністерства громадських робіт Франції середини XIX століття містили уніфіковані описи дорожніх конструкцій, сприяючи кодифікації інженерної лексики (Belhoste B. 1993).

Саме в межах французької інженерної традиції було систематизовано поняттєвий апарат дорожнього будівництва, що згодом поширився іншими європейськими мовами. До французизмів, які закріпилися в українській термінології, належать: шосе (*chaussée*) – спершу означало насипну дорогу з твердим покриттям; бульвар (*boulevard*) – спочатку тип міської дороги на місці укріплень; віадук (*viaduc*) – різновид мостової споруди; дренаж (*drainage*) – система відведення води; тротуар (*trottoir*) – пішохідна частина вулиці, відокремлена від проїзної частини; тунель (*tunnel*) – підземна або підводна споруда для транспортного сполучення; естакада (*estacade*) – надземна протяжна мостова конструкція для пропуску транспорту на різних рівнях; пандус (*penne douce / rampe*) – похила площина для сполучення ділянок із різною висотою; реверс (*renverse / renverser*) – зміна напрямку руху транспорту на протилежний (у дорожній організації руху); маршрут (*marche / route*) – заздалегідь визначений шлях пересування транспорту; капітаж (*capitage*) – процес зведення насипу або укріплення земляного полотна (історично засвідчений у фаховій лексиці); кювет (*Küvette*) – придорожня водовідвідна канава (Книщенко, 2023).

У XIX столітті технічне лідерство у сфері інфраструктурного розвитку значною мірою переходить до німецьких держав, де індустріалізація та активне будівництво залізниць стимулювали модернізацію транспортної мережі. Важливу роль у формуванні технічної термінології відіграли Пруський дорожній статут (*Preussisches Wegerecht*, 1820–1830-ті роки) та будівельні регламенти окремих земель (*Bauordnungen*), які містили уніфіковану інженерну лексику й деталізовані вимоги до виконання земляних робіт, облаштування дренажних систем, укріплення насипів. Розвиток політехнічних шкіл у Берліні, Мюнхені та Дрездені забезпечив поширення німецької технічної термінології в Центральній і Східній Європі (König W., 2009).

Германізми в дорожньо-будівельній термінології представлені такими одиницями, як: шпунт (*Spund*) – конструктивний елемент огородження котлованів; штабель (*Stapel*) – спосіб складування матеріалів; шлам (*Schlamm*) – дрібнодисперсний відхід або осад; штрек (*Strecke*) – відрізок шляху (переважно в гірничій термінології, але вплинув на транспортну лексику); брук (*Bruch / Brücke*) – кам'яне покриття проїзної частини; бруківка (*Bruchstück*) – штучне кам'яне покриття дороги з окремих елементів правильної форми; рихтувати (*richten*) – вирівнювати, надавати правильної форми або положення конструктивним елементам; фреза (*Fräse*) – різальний інструмент або машина для оброблення дорожнього покриття; шурф (*Schurf*) – розвідувальна вертикальна або похила виїмка для дослідження ґрунтів.

Частина цих термінів проникла до української мови через польське та австрійське адміністративне середовище, особливо в регіонах, які перебували під владою Австро-Угорщини, що зумовило їх фонетичну та морфологічну адаптацію.

Нормативні документи XIX століття виконували не лише регулятивну, а й кодифікаційну функцію, оскільки фіксували офіційні найменування конструктивних елементів, уніфікували класифікацію доріг, закріплювали стандартизовані технічні описи матеріалів і забезпечували трансляцію термінів через систему інженерної освіти. Таким чином, французькі та німецькі нормативні акти стали каналами міжнародної термінологічної дифузії, а запозичені в цей період лексеми характеризуються високим рівнем інтеграції в українську мову, оскільки процес їх засвоєння триває понад півтора століття.

Українська дорожньо-будівельна термінологія формувалася під впливом кількох мов, що відображає зміну центрів

науково-технічного прогресу. Французькі, німецькі та англійські запозичення домінують в українській дорожньо-будівельній термінології, формуючи її історично усталені та сучасні шари і забезпечуючи системність та продуктивність словотвірних моделей, тоді як грецизми та латинізми позначають як конкретні технічні об'єкти, так і абстрактні процеси чи властивості матеріалів. До прикладу, терміни, що відображають технологічні процеси або фізико-хімічні явища, включають адсорбція, дистиляція, дифузія, коагуляція, конденсація, регенерація, фабрикація, що часто застосовуються для опису операцій із матеріалами, їх обробки або змін стану. Паралельно активно функціонують запозичення, які позначають конкретні предмети, пристрої чи матеріали: апарат, бітум, компресор, конвертор, матриця, мотор, перфоратор, редуктор, сепаратор, стабілізатор, фабрика (Книшенко, 2013).

Таке поєднання абстрактних та конкретних термінів демонструє глибоку інтеграцію запозичень у професійну лексику, дозволяючи точно описувати як технологічні операції, так і обладнання та матеріали. Більшість із цих слів зберігає свій первісний зміст і структуру, що забезпечує стабільність та послідовність терміносистеми, водночас деякі терміни піддаються словотвірним адаптаціям, характерним для української науково-технічної мови, що сприяє формуванню продуктивної та системної лексики дорожньо-будівельної сфери.

У XX–XXI століттях доміinantним джерелом нових термінів стає англійська мова у зв'язку з глобалізацією будівельних технологій; поширюються такі найменування, як :павмент (*pavement*) – верхній шар дорожнього покриття, призначений для руху транспорту; тунель (*tunnel*) – підземна або підводна споруда для транспортного сполучення; екскаватор (*excavator*) – механізм для розробки котлованів, насипів або земляного полотна; грейдер (*Grader < gradieren*) – машина для профілювання та вирівнювання дорожнього полотна; блок (*block*) – готовий елемент дорожнього покриття або будівельної конструкції, що використовується для укладання або монтажу; блюмінг (*bloomng*) – проміжний продукт металургійного виробництва, який застосовується як сировина для виготовлення металевих елементів дорожніх конструкцій; бульдозер (*bulldozer*) – машина для розробки ґрунту, переміщення насипів і вирівнювання дорожнього полотна; конвеєр (*conveyor*) – механізм для транспортування матеріалів, наприклад, щебеню, асфальту або бетону; плунжер (*plunger*) – поршневий елемент або пристрій для подачі матеріалу, що використовується у будівельних та дорожніх машинах; скрепер (*scraper*) – машина для зрізання, переміщення та розрівнювання ґрунту чи насипів при підготовці дорожнього полотна.

Запозичені терміни зазнають різного ступеня фонетичної та морфологічної адаптації. Французькі запозичення XVIII–XIX століть у професійній мові інфраструктурних спеціальностей, представлені на матеріалі української дорожньо-будівельної термінології, зазнають переважно фонетичної адаптації з частковою морфологічною корекцією та збереженням семантичної стабільності. Так, *chaussée* перейшло в «шосе», що позначає насипну дорогу з твердим покриттям, а *boulevard* адаптовано як «бульвар», тип міської дороги на місці укріплень. Термін *viaduc* став «віадук», збережено структуру слова та додано українське морфологічне закінчення -ук. Матеріали дорожнього покриття, зокрема *asphalte*, інтегровані як «асфальт», що дозволяє утворювати похідні слова, наприклад «асфальтування», а технічні системи, як *drainage*, стали «дренаж», із можливістю словотвірного розвитку прикметникової форми «дренажний».

Німецькі запозичення XIX століття відзначаються аналогічними закономірностями фонетичної адаптації та часткової семантичної трансформації. Наприклад, *Spund* реалізується як «шпунт» для конструктивного елемента котловану, *Stapel* – як «штабель» для складування матеріалів, *Schlamm* – як «шлам», дрібнодисперсний осад. При цьому технічні машини, зокрема *Bagger*, адаптовані як «екскаватор» із калькою та морфологічним пристосуванням, а термін *Strecke* став «штрек», використовуючись для позначення відрізка шляху (Книшенко, 2023).

Англійські запозичення XX–XXI століть демонструють більш активну словотвірну адаптацію та комбінування з українськими морфемами. Так, *autograder* трансформовано в «автогрейдер», що позначає машину для вирівнювання ґрунту, із доданням префікса «авто-». *Self-loader* реалізується як «самонавантажувач», а *concrete mixer truck* – як «автобетоновоз», через калькування і складення. Технічні пристрої, такі як *milling machine*, стають «фрезер», тоді як *vibrating immersion device* інтегрується як «віброзанурювальний», із застосуванням префіксації та суфіксації для позначення функції ущільнення бетонних сумішей.

Інтеграція запозичень у словотвірну систему української мови здійснюється через афіксацію, основоскладання, юкстапозицію.

Продуктивними є моделі з префіксоїдами *авто-, гідро-, термо-, електро-*, що формують терміни на зразок *автокран, гідропідйомник, термоукладач, електродріль*.

Поширеними є складні слова типу *автобетономішалка, бетонозмішувач, самонавантажувач, віброзанурювальний*.

Юкстапозитивні утворення на зразок *кран-балка, автомобіль-самоскид, вакуум-апарат* репрезентують тенденцію до конденсації понять.

У сукупності французькі, німецькі та англійські запозичення формують історично усталений і сучасний пласт української дорожньо-будівельної термінології, забезпечуючи системність, структурну впорядкованість і продуктивність словотвірних моделей у межах професійної мови.

Загальні висновки. Отже, історико-нормативний аналіз засвідчує, що формування української дорожньо-будівельної термінології перебувало в прямій залежності від центрів інженерного розвитку Європи. Французьке законодавче та освітнє підґрунтя XVIII – початку XIX століття започаткувало системну інженерну лексику, тоді як німецька технічна традиція XIX століття забезпечила її деталізацію та стандартизацію. У XX–XXI століттях провідним джерелом оновлення терміносистеми стала англійська мова. Французькі та німецькі запозичення становлять історично давній шар лексики, що характеризується високим ступенем адаптації, здатністю до словотворення, семантичною стабільністю та відсутністю відчужтості іншомовності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі новітніх англійських запозичень, порівняльному вивченні моделей їх адаптації та розробленні рекомендацій щодо стандартизації термінів у межах сучасної української дорожньо-будівельної термінології.

Література:

1. Belhoste, B. (1993). *La formation d'une technocratie: L'École des Ponts et Chaussées (1747–1851)*. Paris: École nationale des ponts et chaussées, 254 с.
2. Книшенко, Н. П. (2023) Комплексне дослідження української дорожньо-будівельної термінологічної лексики. Харків: Видавництво ХНАДУ, 150 с.
3. Книшенко, Н. П. (2013) Глумачний словник вузькогалузевих термінів дорожнього будівництва: довідково-навчальне видання. Харків: Видавництво ХНАДУ, 300 с.
4. König, W. (2009). *Technikgeschichte: Eine Einführung in ihre Konzepte und Forschungsergebnisse*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 512 с.

References:

1. Belhoste, B. (1993). *La formation d'une technocratie: L'École des Ponts et Chaussées (1747–1851)*. Paris: École nationale des ponts et chaussées, 254 s. The history of the establishment of École nationale des ponts et chaussées and the formation of the French engineering corps.
2. Knyshenko, N. P. (2023). *Kompleksne doslidzhennya ukrayins'koyi dorozhn'o-buivel'noyterminolohichnoyi leksyky*. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 150 s. A comprehensive study of the Ukrainian road construction terminological vocabulary. Kharkiv: KhNADU Publishing House.
3. Knyshenko, N. P. (2013). *Tlumachnyy slovnyk vuz'kohaluzevykh terminiv dorozhn'oho budivnytstva: dovidkovo-navchal'ne vydannya*. Kharkiv: Vydavnytstvo KhNADU, 300 s. Explanatory dictionary of narrow branch terms of road construction: reference and educational edition. Kharkiv: KhNADU Publishing House.
4. König, W. (2009). *Technikgeschichte: Eine Einführung in ihre Konzepte und Forschungsergebnisse*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 512 s. On the development of technical education in Berlin, Munich, Dresden, and the formation of engineering vocabulary.